

REKA

Smiljan Rozman

Reka se je vlekla skozi mesto kot svetel trak umazanega srebra. Meščani si niso mogli predstavljati svojega mesta brez reke, čeprav so nekateri govorili, da bi bilo bolje, če bi reke ne bilo, ker seka mesto na dva dela. Vedeli pa so tudi, da je mesto nastalo prav zaradi reke. To je bilo takrat, ko še ni bilo štirih mostov, ko so se ljudje zadovoljili z brodom. Šele kasneje so zgradili prvi leseni most. Tega jim je odnesla reka ob vsakem večjem dežju. Meščani so bili tega navajeni. Počakali so, da je reka upadla in zgradili na istem mestu most, podoben prejšnjemu. To se je ponavljalo, dokler niso zgradili visokega železnega mostu, ki se je v dveh lokih bočil čez reko, visoko nad starim mestom. Nekdanje središče mesta je zdaj nenadoma postalo staro mesto, ker so premožnejši meščani začeli zidati višje nad reko proti okoliškim hribom, ki so se vzpenjali nad mestom. Meščani so se preselili v zgornje mesto. Staro mesto ob reki se je zmeraj bolj pogrezalo v samoto in se začelo vse tesneje prižemati k reki, kot da bi se balo, da bi ne izgubilo tudi nje.

V stare patricijske hiše so se naselili delavci novo zgrajenih tovarn, nosači, nižji uradniki in berači. Tako je dobilo staro mesto neko posebno obeležje, ki je bilo značilno samo zanj.

Zvečer, ko je vleklo sonce čez reko dolg, rdeč rep, ko se je staro mesto kopalo v rdeči barvi, so ljudje molče sedeli pred hišami. Otroci so bili tišji in nihče ni ob tem času klel kot po navadi. Ob teh rdečih večerih jim je bilo pri srcu, da bi zajokali. Takrat so ljubili reko še bolj, ljubili so svoje staro mesto, tesna stanovanja, ozke ulice, debele zidove in stari stolp, ki je sedel kot debel sod naslonjen na breg reke.

Rdeča barva je tonila v valove, reka je postajala temnejša in senca je spolzela iz reke do prvih hiš, ki so se namakale v vodi, segla čez njihove strehe do stare kasarne in naprej čez dimnike, dokler se ni dvigal nad sencami hiš samo še rdeči plamenček cerkvenega stolpa. Le za hip, potem je tudi ta zadnji plamenček ugasnil v mraku večera.

Takrat so se po navadi v gostilni »Pri dveh babah« prižgale luči. Na splavih, ki so ležali ob pomolu pri gostilni, so zagoreli ognji. Otroci iz starega mesta so sedeli na bregu, opazovali sence splavarjev in čakali, če bo splavarjem kaj večerje ostalo.

Kasneje so se prižgale redke ulične svetilke, ljudje pa so še zmeraj sedeli pred hišami, zrl v temno reko in na železni most, kjer so drsele sence pešcev in voz.

Ko je bilo že temno, je prišel skozi staro mesto Mihael Danko. Šel je po sredini ulice ob kasarni, ljudje so ga pozdravljali z »dober večer« in on je vsakomur odgovoril: »Dober večer!«

Otroci so se zdaj ozrli proti gostilni »Pri dveh babah«. Mihael je začel igrati že ob devetih. Takrat je bila gostilna po navadi prazna.

Če je Mihael odložil harmoniko, je prišel k njemu gostilničar Franc Martinčič, katerega so vsi klicali Debeli Franc. Rekel je: »Zaigraj še kaj! Važno je, da ljudje slišijo glasbo.«

»Saj slišijo. Zdaj večerjajo.« (Mislil je na splavarje.)

»Vem, kljub temu zaigraj.« Šel je k točilni mizi, natočil dva deci in postavil kozarec pred Mihaela: »Na, srkni malo.«

Mihael je rekel »Hvala«, potegnil dva dolga požirka, postavil kozarec na mizo in vzel harmoniko.

Kasneje so prihajali v gostilno splavarji. Takrat ni bilo več otrok na bregu ne ljudi pred hišami. Takrat so ljudje iz starega mesta sedeli za črvivimi mizami in jedli krompir z ribami. To je bilo za njih najcenejše, ker so dobili krompir od svojih sorodnikov na vasi, ribe pa naložili sami na reki.

Ko so povečerjali, so legli, ne da bi molili, ker niso preveč verjeli v boga. Molile so le stare matere in matere, zase, za može in otroke.

V gostilni »Pri dveh babah« so stali na mizah štefani in dekleta niso več sedela sama v desnem kotu gostilne.

Mihael je vlekel harmoniko, dekleta so vpraševala splavarje: »Kdaj pa odrinete naprej?«

»Jutri zjutraj.«

»Kaj že jutri?«

»Zmeraj smo samo čez noč tukaj.«

»Vem, kar tako sem vprašala.«

Res je kar tako vprašala, ker človek mora kaj vprašati, posebno, če bi hotel nekaj povedati, pa ne ve kako in zato vpraša nekaj čisto nepomembnega, kar bi lahko bilo za koga tudi pomembno.

Tako sta se pogovarjala Marija in Gustl, Tončka in Janez, Marjanca in Mirč, Tinca in Rok in še drugi. Nerodno so se zasmeli, prijeli kozarce in izpili do dna. (Dekleta le do polovice.) Zdaj jim je bilo prijetneje pri srcu in zdelo se jim je, da razgovor teče bolj gladko, da bodo lažje kaj vprašali, lažje odgovorili, čeprav so bila vprašanja vedno ista in so bili vedno isti tudi odgovori nanja.

Gostilna je bila zakajena, da si komaj razpoznaš na steni stare slike z lovskimi motivi in na desni sliko babjega mlina. To sliko je Franc podedoval od svojega očeta. Ta jo je prinesel z Dunaja, kjer je služil vojsko. Na desnem kotu nad točilno mizo je ob obrtniški diplomii

visela tudi slika očeta na konju. Vsakomur, ki je vprašal: »Franc, kdo je pa to?«, je Franc rekel: »To je moj stari, služil je pri zibenfircigarjih na Dunaju. Takrat smo imeli gostilno še v Kungoti.«

Ljudje so občudovali sliko babjega mlina, mislili na svoje stare žene in obžalovali, da ni takega mlina tudi v starem mestu.

Ko so v gostilni že plesali, da se je prah dvigal proti svetilki na stropu, je prišla Milka. Franc se ji je zarežal in ji pokimal. Mihael se je nasmehnil in še močnejše potegnil meh. Šla je počasi čez gostilniško sobo, se umikala plešočim parom, prišla k Mihaelu in sedla na stol poleg njega.

Prišel je Debeli Franc ter ji prinesel brizganec: »Prosim, gospodična Milka!«

Milka se mu je nasmehnila in rekla: »Merci, res lepo od vas.« Potem je namočila v kozarcu ustne.

»Kako je bilo danes v službi?«

»Merci, bilo je dobro.«

»Da, v začetku je zmeraj težko, jezik in tako naprej.«

»Da, res,« je rekla Milka in pogledala Mihaela, ki je odložil harmoniko.

Vsa druga dekleta je Franc klical samo po imenu, brez gospodična. Le Milki je zmeraj pristavil ‚gospodična‘. Sam ni vedel zakaj. Morda zato, ker je bila tako nežna, ker je prišla iz Belgije, ker je govorila zlomljeno slovenščino, pomešano s francoskimi besedami.

Splavar Gustelj je rekel Mariji: »Meni je vroče. Kaj pa tebi? Ali ne bi šla malo ven?« Tako je rekel Janez Tonki, Mirč Marjanci, Rok Tinci, tako so rekli tudi drugi in dekleta so odgovorila: »Tudi meni je vroče, prav imaš, greva malo ven.«

Odšli so ob bregu reke proti skladiščem lesa, kjer so se stiskale nad reko akacije. Odšli so na splave, kjer so imeli grobo zbite kolibe.

Mihael je prijel kozarec in nazdravil Milki. Milka je rekla »Na zdravje!« in namočila ustnice.

»Kako pa je bilo danes?« je vprašal Mihael in odložil kozarec.

»Nihče me ni videl.«

»Sta oče in mati že spala?«

»Da, zmeraj takoj zaspita.«

»Kako pa je bilo v trgovini?«

»Kot po navadi,« je rekla Milka in se nasmehnila: »Zaigraj kaj svojega!«

Mihael je vzel harmoniko in zaigral raztegnjeno melodijo. Oči je imel priprte, Milka je gledala skozi okno na reko, ki se je počasi valila

skozi temo, ljudje so prisluhnili in se nehali pogovarjati in Debeli Franc je nehal brisati kozarce.

Kasneje so se pari počasi vračali v gostilno. Bili so mirnejši, govorili so tiše in na dušek popili dva kozarca vina, ker so bili žejni.

Franc je poškopil gostilniška tla z vodo.

Potem so še zaplesali, plačali in utonili v mrak.

Mihael je rekel: »No, pa smo končali.«

Franc je ponovil: »No, pa smo končali.«

Milka je rekla samo »Da« in se nasmehnila.

Vstala sta in Mihael je rekel Francu: »Harmoniko bom pustil danes tukaj.«

»Dobro,« je rekel Franc, vzel harmoniko in jo nesel v sobo za točilno mizo.

Odšla sta v noč ob reki do travnika pod starim stolpom in legla v travo. Reka se jima je zdela zdaj širša, neskončna, bila je kot morje, ki sega nekam daleč preko noči in se oprijema s svojimi rokami belega dne.

Ko je Debeli Franc ugasnil v gostilni »Pri dveh babah« luč, sta se dvignila in šla molče domov.

Ob sobotah in nedeljah je spremljal Mihaela na bobnu ključavničarski pomočnik Sepp.

Ob nedeljah sta začela igrati že popoldan, tako da so lahko plesali tudi vojaki, ki so imeli prosto samo do osmih zvečer.

Ob sobotah in nedeljah ni bilo splavov. Gostilna je bila polna trgovskih in obrtniških pomočnikov, zidarjev in delavcev iz železniških delavnic. Prihajali so s svojimi dekleti, s svojimi ženami in otroki, ki so se podili okoli gostilne ali pa čepeli ob bregu reke, spuščali ladjice in metali v reko kamenje.

V starem mestu je bila tik pod mostom še druga gostilna. Ljudje so neradi zahajali vanjo. Bila je temna, zatohla, okna so gledala na zidove mostu in človeku se je zdelo, da bo most zdaj pa zdaj padel na gostilno in jo zmečkal pod sabo. Gostilna ni imela harmonikarja. Gostilničarka je posedala ob oknu in pletla. Zmeraj je pletla. Če so jo vprašali, za koga, je rekla, da za nečaka, ki študira v deželnem mestu.

V to gostilno so zahajali izvošček Martinel, upokojenec Sancin in kmetje, ki so prihajali s svojimi vozovi v mesto. Vozove s konji so puščali na travniku ob tovarni usnja, hodili po opravkih in prihajali redno v staro gostilno na golaž. Upokojenec Sancin je posedal pri mizi ob oknu in pisal kmetom davčne prijave.

V staro gostilno so zahajali tudi nosači. Ti so imeli svoje cize na trgu ob mostu. Od tam do gostilne ni bilo daleč, ker so vodile stopnice

z mosta do sem. Prihajali so v gostilno v rdečih kapah z velikimi pločevinastimi številkami, v zelenih umazanih predpasnikih, popili žganje, plačali in odkrevsali nazaj na glavni trg.

Če je deževalo, so posedali ob majhnih oknih, ne da bi slekli gumijaste plašče in stare hubertuse. Zrli so v reko in žvečili kruh s konjsko salamo, ki so jo kupili v mesariji na glavnem trgu.

Niso dosti govorili, in če so, le o delu in vremenu.

V dežju se je zdelo, da se je staro mesto še bolj strnilo z reko. Reka in staro mesto sta se prevlekla z dolgočasno sivino. Okna so se zmanjšala, hiše pogreznile vase in kostanji ob starem stolpu povесili kot stare cunje.

Nosači so čepeli ob oknih stare gostilne, zrli v reko in govorili: »Saj ne bo dolgo. Jutri bo spet lepo.«

Pa je bil dež štirinajst dni, včasih še več in ljudje iz starega mesta so živetarili po obokanih kuhinjah z železnimi štedilniki, po obokanih sobah z zaprašenimi omarami, hodili po škripajočih stopnicah drug k drugemu na obisk, pošiljali otroke k Debelemu Francu po jabolčnik, kartali dolgo v noč ter se kasneje porazgubljali po temnih hodnikih.

Deževalo je. Reka je narasla do gostilne »Pri dveh babah«. Kanali so bruhali v reko umazanijo, da se je v dolgih repih širila proti sredini reke in tonila v njeno sivino.

Ljudje so stali ob bregu reke, nekateri bosí, drugi v gumijastih škornjih, z dolgimi kavljí v rokah ter lovili iz reke veje in les za kurjavo. Najhrabrejši so lovili les s čolni, ki jih je voda kljub težkim sidrom počasi potiskala proti mostu. Ko je bil čoln že pri mostu, so vrgli na breg vrv, dvignili sidro in ljudje so potegnili čoln k bregu.

Tudi trgovine so se izselile iz starega mesta. Ostala je le Goldmajerjeva trgovina z mešanim blagom. Ostale trgovine so se zdaj gnetle v zgornjem mestu v ozki ulici, ki se je vlekla proti parku. V starem mestu sta bili še zastavljalnica in branjarija, toda teh ni mogel človek imeti za pravi trgovini. Trgovec Goldmajer ni nikoli lovil drv in le redkokdaj je prišel v gostilno »Pri dveh babah«. Rajši je hodil posedat v kavarno v zgornjem mestu. Po navadi popoldan. Takrat je prodajala v trgovini njegova hčerka Gizela.

Če je reka preveč narasla, ni bilo splavarjev, toda Mihael je kljub temu igral »Pri dveh babah« harmoniko. V gostilni so posedali obrtniški pomočniki in se zabavali z dekleti iz starega mesta, ker so med tednom prihajali brez svojih deklet.

Milke ob dežju ni bilo v gostilno. Bala se je, da bi se kasneje na poti domov ne prehladila.

Ob dežju je Mihael ves dan presedel v svoji sobici, čital leksikon in slikal z vodenimi barvami motive iz starega mesta. Včasih je vzel v roke harmoniko in sestavil kakšno novo popevko.

Pred božičem in veliko nočjo je v zgornjem mestu urejeval izložbe.

Pred božičem je bila zastavljalnica v starem mestu zmeraj polna. Ljudje so prinašali stare slike, ure in nakit, ki so ga podedovali od svojih staršev, ga zastavljali in kupovali božična darila.

Pred božičem je bilo »Pri treh babah« malo deklet. Ta čas so se dekleta ob večerih večinoma sklanjala nad šivalnimi stroji in si šivala nove obleke. Vsako boljše dekle iz starega mesta je moralo imeti za božič novo obleko.

V gostilni so posedali zaljubljeni, ki so prihajali iz zgornjega mesta. Pili so vroč čaj z rumom in poslušali Mihaelovo harmoniko.

Včasih sta prišla v gostilno »Pri dveh babah« Fritz Rossmann in Goldmajerjeva hčerka Gizela. Največkrat, kadar sta prišla iz kina v zgornjem mestu. (Staro mesto ni imelo kina.) Sedla sta v kot pod lovsko sliko, se držala za roko in pila liker. Pogovarjala sta se nemško in Fritz Rossmann je bil zelo ponosen, ker je stanoval v zgornjem mestu in bil v službi v veliki manufakturni hiši.

Pravzaprav je bilo z Goldmajerjevimi nekaj posebnega. Živeli so v starem mestu, tam so imeli trgovino, toda v mislih so bili v zgornjem mestu. Tudi govorili so kot ljudje iz zgornjega mesta, tudi oblačili so se tako. Stari Goldmajer je na staro mesto gledal le kot na dober posel, za katerega se izplača nekaj žrtvovati. Toda zelo se je trudil, da bi ljudje iz starega mesta tega ne opazili, ker bi to škodilo njegovemu poslu. Zato je včasih stopil v staro gostilno, včasih v gostilno »Pri dveh babah« in plačal temu ali onemu dva deci. In nikomur ni povedal, da je kupil parcelo pri parku.

Pred božičem so imeli nosači dosti dela. Izvošček Martinel je zamenjal kočijo s sanmi in že zgodaj zjutraj odzvonkljal proti zgornjemu mestu.

Milka je zmeraj redkeje prihajala v gostilno »Pri dveh babah«. Mihael jo je čakal pred trgovino, kjer je delala. Njej je bilo nerodno. Venomer se je ozirala nazaj proti trgovini.

Mihael jo je vprašal: »Ti je nerodno, če pridem pote?«

Na pol prestrašeno ga je pogledala: »Ne, samo gospod ne vidi rad.«

»Drugič te bom počakal na oglu.«

»Ni treba, hvala.«

»Včasih si bila tako vesela, če sem te čakal.«

»Res je, toda saj veš, kako je.«

»Kako?«

»Zaradi gospoda.«

»Vse zaradi gospoda.«

»Moraš me razumeti, veš, da imam dobro službo.«

»Ja, vem. Prideš zvečer?«

»Mislim, da ne.«

»Boš silvestrovala pri nas?«

»Mislim, da ne.«

»Dobro, da samo misliš,« je rekel in se tresel od jeze. Potisnil je roke globoko v žep in odšel proti staremu mestu.

Ona je gledala za njim, ni vedela, kaj bi, in bila je žalostna, da je z njim izgubila harmoniko in večere ob reki. Potem si je rekla, da ne more biti drugače, ker bi se to slej ko prej moralo zgoditi.

Od takrat ni nikoli več šla k »Dvema babama«. Mihael ji je pisal dolgo ljubeče pismo, pol v verzih, pol v prozi. Ona pa mu ni odgovorila.

Kljub temu je ob večerih poslušala pri oknu harmoniko, ki je pela nad starim mestom. Ugasila je luč, odprla okno in poslušala, zavita v plašč, s solznimi očmi. Včasih ji je bilo zelo žal za Mihaelom, toda to je trajalo le trenutek, potem se je jezila nase, zaprla okno in legla. Zdaj je doma dosti brala, če le ni šla z gospodom v kino ali kavarno.

Za Silvestrovo je igral z Mihaelom in Seppom še trobentar Šegula. Ta je igral sicer v poštarški godbi na pihala.

Mihael se je na Silvestrovo tako napil, da so ga po eni uri zavlekli v sobo za točilno mizo in ga pustili spečega na kanapeju. Sepp in Šegula sta igrala sama, dokler ni prišel neki trgovski pomočnik in rekel, da zna igrati harmoniko. Znal je samo »Kukavičko« in »Moj očka ima...« Na to so plesali do petih. Ob petih se je Mihael spet zbudil. Popil je dve turški kavi, poprijel harmoniko in jo nato vlekkel do belega dne. Ko so odšli zadnji pijanci domov, je vzel harmoniko in opotekaje igral skozi staro mesto do Milkinega stanovanja. Tam je igral, dokler ga niso ljudje odvekli domov. Imel je ozeble, modre roke, bil rdeč v obraz in venomer ponavljal: »Cipa, cipa...«

Nerodno je bilo le to, da Milke ni bilo doma, ker je prišla šele drugega dne zvečer z gospodom domov.

Od Silvestra ni imel prav nič izvošček Martinel, ker je vso noč prevažal pijance, drugi dan pa peljal sankae iz zgornjega mesta na izlet v okolico.

V starem mestu so se sankae spuščali po ulici ob stolpu. Toda le redki so bili iz starega mesta. Največ jih je prihajalo od drugod. Ljudje iz starega mesta so stali ob izteku proge, zaviti v plašče in v debele volnene rute, in se zabavali nad sankae. Takrat so bili moderni beli

vetrni jopiči, rdeči puloverji, koničaste kape in gamaše. Sankači so včasih postali pred gostilno »Pri dveh babah«, pustili sanke pred vrati in popili pri točilni mizi kozarček žganja. Nekateri so se sankali do pozne noči, kajti najlepše se je bilo sankati zvečer, ko je sneg zledenel, ko so ulične svetilke prižgale na snegu tisoče kristalov, ko je iz gostilne hreščala Mihaelova harmonika.

Nekega jutra si je policaj Drganc na sankiški progi zlomil nogo. Kasneje so prišli delavci mestne občine in posuli vso ulico s peskom. Na začetku ulice so nabili ploščo: »Sankanje prepovedano. Mestna občina.«

Zaradi tega so bili ljudje iz starega mesta močno razburjeni. Zdelo se jim je, da jim je nekdo ukradel nekaj, kar so imeli le oni, sankiško progo. Bili so tako ponosni nanjo, ker je privabljala toliko tujcev.

Po tej prepovedi je postalo staro mesto spet pustó. (Kot v deževnih dneh, le da je zdaj ležalo bolj zasanjano pod snegom.)

Ta puščoba je trajala vse do dne, ko so otroci naredili veliko drčo, ki se je končala tik ob vodi, tako da sta dva drsača padla celo v reko.

Mihael po Silvestrovem ni več toliko pil. Nič več ni slikal z vodnimi barvicami motivov iz starega mesta, tudi leksikona ni več bral. Ležal je ure in ure na postelji in zrl v strop.

Včasih ga je obiskala Tončka, deklet s svetlimi lasmi, ki je delala v slašičarni. Nosila je visoke pete, svilene nogavice, kratke obleke in skušala oponašati v govoru dekleta iz zgornjega mesta. Bila mu je vseč, ker ni dosti vpraševala in ker ni prihajala prepogostokrat.

Kljub temu prijateljstvu se je včasih napil, vzela harmoniko in igral skozi staro mesto.

Mihaela so imeli ljudje radi. Bili so navajeni njegove harmonike. Bali so se, da bi harmonika nekega dne ne utihnila, da bi se zvečer mesto ne pogreznilo v tišino in v šumenje reke.

Ko se je tajal na reki led in so se po starem mestu podile maske, je trgovec Goldmajer razglasil zaroko svoje hčerke s Fritzem Rosmannom. To so ljudje starega mesta zvedeli iz mestnega časopisa.

S prvim pomladnim vetrom so nekega dne pridrseli splavi. Pridrseli so drug za drugim in se zalepili na breg reke zraven gostilne »Pri dveh babah.«

Ljudje iz starega mesta so stali na obali, gledali splave in globoko vdihavali vlažni spomladanski zrak. Stali so tam vse do mraka, ko so splavarji prižgali ognje za večerjo. Potem so šli proti hišam in se pomenkovali: »Pa smo le dočakali.«

»Da, res.«

»Ta mesec bomo že prebili.«

»Seveda.«

»Pravijo, da bo drugi mesec dosti dela.«

»Pravijo.«

To je bil prvi mesec, ko so tekstilne tovarne odpuščale delavce. Vedno več jih je postajalo pred hišami in se grelo na spomladanskem soncu.

Dan za dnem so prihajali splavi in dekleta so imela več časa sedeti »Pri dveh babah«, ker jim ni bilo treba zjutraj na delo.

Tiste dni se je razvedelo, da je Milka rodila fantka. Ležala je molče v svoji sobi in zrla v strop. Mati in ženske so sedele ob postelji ter jo spraševale: »Kako se počutiš? Reci že nekaj!« Pa ni ničesar rekla.

Babica se je obrnila k ženam: »Pustite jo, se bo že uredila, zdaj je utrujena.« Umila si je roke, popila deci žganja in odšla.

Ženske so ostale v sobi, škilile na novorojenčka in klepetale.

Prišel je oče in Milka je rekla: »Spravi jih, prosim, ven, ne morem več.« Rekla mu je v francoščini, on pa je rekel ženam: »Pojdite ven, prosim, pustite jo samo.«

Ženske so ga vprašujoče pogledale, odšle in zadnji je šel oče. Pri vratih je nerodno skomignil z rameni in rekel: »Bo že šlo nekako, vsakemu se lahko kaj takega pripeti.« Ko je zaprl za sabo vrata, je bila prvič po dolgem času sama, zarila je glavo v blazino in zajokala.

Mihael je zvedel o tem šele proti večeru. Zazrl se je nekam predse, poskusil nekaj zaigrati, pa je vrgel harmoniko v kot in odšel po reki mimo starega stolpa proti skladiščem lesa.

Vrnil se je šele pozno zvečer, brez besed vzel harmoniko in zaigral. Debeli Franc mu je prinesel dva deci, pa ni ničesar pil. Kasneje je prišla Tončka, sedla zraven njega in popila vino.

Nekaj časa jo je gledal in vprašal: »Kaj ti je kdo dovolil?«

»Kaj?«

»Da popiješ.«

»Saj nisem prvič.«

»Saj zato.«

»Danes si nataknen.«

»Kot vidiš.«

Skomignila je z rameni, vstala in odšla, ne da bi pozdravila.

Mihael je povlekel harmoniko in Franc mu je prinesel drugi kozarec.

Na bregu reke so cvetele akacije. Njihov vonj se je plazil med starimi hišami prav do zgornjega mesta. Parčki so prihajali do gostilne

»Pri dveh babah« in šli naprej mimo starega stolpa proti skladiščem lesa.

Trgovec Goldmajer je zidal blizu parka hišo in ljudje so ga le redko videvali v trgovini. Nosači so spet postopali brez hubertusov in fantje iz starega mesta so ustanovili nogometni klub. Na travniku za gostilno, pod starim stolpom so postavili gole. Vsak večer so nabijali žogo. Če jim je padla v vodo, so stekli do gostilne, do roba pomola za splave. Tam so pričakali žogo z dolgo palico.

Tisto pomlad je bilo še nekaj novega. V reko so spustili motorni čoln. S čolnom so prevažali ljudi do otoka, kjer so zgradili pred letom kopališče. Ob reki v mestu sta bili tudi dve kopališči. Prvo nad starim mestom in drugo spodaj pod železniškim mostom. Toda ko so zgradili novo kopališče na otoku, sta stari kopališči ostajali prazni in lesene kabine so počasi razpadale. Ljudje so brez skrbi nosili domov deske, dokler ni zadnjih ostankov kupil trgovec s kurjavo.

Bilo je zmeraj več brezposelnih in vsakdo je gledal, da bi zaslužil kaj z žaganjem drv, nabiranjem borovnic ali s čim drugim.

Nekega dne so ljudje rinili po ozkih ulicah na glavni trg in naprej pred mestno hišo. Zahtevali so župana in vpili: »Dajte nam kruha, dajte nam kruha!« Župana niso našli. (Baje ga ni bilo tam.) Prišli pa so žandarji in potisnili ljudi nazaj v ozke ulice starega mesta. Žandarji so ostali pri vhodih v staro mesto tri dni. Prvi dan so ljudje stali v glavni prečni ulici ob reki in vpili žandarjem: »Svinje žandarske!«

Žandarji se niso zmenili za vpitje. Na glavni trg so puščali le ženske, ki so hodile kupovat kruh, in tiste, ki so delali v zgornjem mestu.

Drugi dan so razbili na tovarnarjevi vili vsa okna.

Tretji dan so zaprli upokojenca Sancina, Mihaela in študenta Kozlevčarja, ki je stanoval pri vdovi Rozaliji nad mizarsko delavnico mojstra Daneva.

Četrty dan so se ljudje umirili in žandarji umaknili iz vhodov v staro mesto, tako da so lahko ljudje nemoteno hodili na glavni trg. Toda nekaj je ostalo, neka napetost med obema deloma mesta. Ljudje iz starega mesta so začeli sovražati zgornje mesto. Morda so ga sovražili že prej, toda zdaj po žandarjih, po bajonetih in brezposelnosti so se začeli sovraštva zavedati. Zaradi žandarjev, avtomobilov, trgovin, pekarn, vil, parka in ljudi, ki so posedali za velikimi okni kavarn.

To sovraštvo je prišlo do izraza na prvi nogometni tekmi med starim in zgornjim mestom, ko so hoteli ljudje iz starega mesta pretepti sodnika. Njihov klub je bil še mlad in izgubili so z visokim rezultatom. Policija je spremljala sodnika do avtomobila, ljudje pa so vpili: »Prasica, prasica, drži z mesojedci!«

Meščanom iz zgornjega mesta so pravili mesojedci, ker so bili prepričani, da vsak dan jedo meso. V starem mestu se je jedlo meso le ob nedeljah, zdaj pa tudi ob nedeljah ne več. Le ribe so imeli. Ribiči so ure in ure stali na mostovžih, ki so jih postavili ob bregu reke in ribarili. Premožnejši so čepeli v svojih širokih čolnih.

Dosti ljudi se je preselilo k sorodnikom na deželo. Pomagali so jim pri poljskih delih, da so zaslužili za ozimnico.

Neko nedeljo popoldan je prišel pred gostilno »Pri dveh babah« predstavnik tekstilnega sindikata. Pred gostilno se je zbralo skoraj vse staro mesto. Govornik je stopil na mizo, ki so čeznjo pogrnili časopisni papir, in začel govoriti s hripavim glasom. Ljudje so stali pred gostilno, nekateri sedeli malo dalje v travi in poslušali. Kadar se je govornik ustavil, so ploskali. Ploskati je začel upokojenec Sancin, katerega so že izpustili iz zapor. Tako so ljudje škilili nanj in ploskali le, če je zaploskal on. Po govoru so se ljudje porazgubili po hišah, govornik, Sancin in strojnik Mikuš iz tovarne usnja pa so sedli v kot gostilne »Pri dveh babah«.

Popoldan, ko se je reka srebrila v soncu, ko so sence nasprotnega brega padale strmo na gladino vode, so imeli v gostilni »Pri dveh babah« srečolov. Glavni dobiček je bil mlad prašiček. Ljudje so kupovali listke, ždeli v travi, ker ni bilo v gostilni in pred gostilno več prostora, in pili jabolčnik. Ljudje iz zgornjega mesta so pili vino.

Mihael je bil še vedno v zaporu in harmoniko je igral mlad študent. Toda še zdaleč ne tako dobro kot Mihael.

Prašička je po naključju zadel Fritz Rossmann. Sedel je z Gizelo pred gostilno pod velikim rdečim senčnikom.

To je bila prva stvar, ki je skalila ljudem iz starega mesta popoldan. Niso mogli razumeti, da je zadel prašička nekdo iz zgornjega mesta, nekdo, ki tako in tako je vsak dan meso, ki prašička sploh ne potrebuje. Prav gotovo ga bo dal speči na ražnju, povabil bo prijatelje in pojedli ga bodo za zabavo, samo za zabavo in ne zato, ker mora človek jesti od časa do časa meso.

Prašiček je bil v majhnem zaboju z rešetkami. Gizela ga je božala skozi rešetke in govorila: »Sladki pujsek, dober pujsek, gudi, gudi, gudi...«

To je šlo Mrčarjevemu Matjažu tako na jetra, da je šel mimo in rekel naglas: »Gudi, gudi, gudi, koza nora!«

Gizela je postala rdeča v obraz in rekla: »Uh, nesramnež...« Hotela je še nekaj reči, toda Milan jo je prijel za roko: »Pusti, bolje da pustiš.«

Matjaž se je široko zarežal in odšel v gostilno.

Gizela ni nič več prigovarjala prašičku, Rossmann je plačal in odšla sta s prašičkom proti Goldmajerjevi trgovini.

Proti večeru je pripeljal motorni čoln družbo fantov in deklet iz zgornjega mesta. Postavili so skupaj dve mizi, naročili vino, pilji in plesali. Naročili so kranjske klobase, in ko so pojedli kranjske klobase, so pojedli še dva pladnja narezka.

Vse bi bilo dobro, če bi ne šel Matjaž po črnolaso dekle iz njihove družbe. Prosil jo je za ples, dekle je že hotelo vstati, kozavi fant zraven nje pa je rekel:

»Ne pleše.«

Dekle je spet sedlo.

»Ves čas že pleše,« je rekel Matjaž.

»Samo z mano.«

»Tudi z drugimi je plesala.«

»Morda,« je rekel fant in vstal.

»Kako to, da je lahko plesala z drugimi?«

Fant se je zarežal in skomignil z rameni. »To so bili drugi.«

»Kako drugi?«

»Naši znanci iz mesta.«

»Kaj pa smo mi? Mi smo tudi iz mesta.«

»Vi ste od tukaj.«

»Kako, od tukaj?«

»Od tukaj, puntarji.«

Takrat je Matjaž udaril fanta, da je prevrnil stol in padel pod mizo. Na Matjaža so planili ostali fantje iz družbe in ga podrli na tla.

Tinč iz starega mesta je zavpil: »Fantje, Matjaža tepejo mesojedci!«

Fantje iz starega mesta so pustili dekleta na plesišču in se zagnali v gnečo. Pretep je trajal, dokler nista pridvela na kolesih policaja Drganc in Toplak. Ta dva sta spravila fante narazen in popisala njihova imena. Debeli Franc je postavil prevrnjene mize, pometel steklo in napisal račun. Družba iz zgornjega mesta je odšla po ozki ulici proti glavnemu trgu, fantje iz starega mesta pa so za njimi vpili: »Ua, ua, ua!«

To je trajalo, dokler jim ni policaj Drganc ukazal, naj bodo tiho, ker bodo drugače morali plačati kazen. Rekel je kar tako, ker mu je vse skupaj kar ugajalo, saj je bil tudi on iz starega mesta. Šel je z važnimi koraki k točilni mizi in popil dva deci, čeprav je bil v službi.

To je bil prvi pretep med fanti iz zgornjega in starega mesta. Zdaj so parčki iz zgornjega mesta zmeraj redkeje hodili na sprehode k reki,

ker niso bili nikoli gotovi, da jih kdo ne zasleduje. Včasih je kar na lepem priletel za parčkom kamen, včasih so parček ustavile v temi postave in ga začele izpraševati:

»Kaj pa delata tukaj? Kaj nimata dosti prostora zgoraj v mestu? Le zakaj prihajata sem kvarit zrak?«

Fant in dekle sta bila tiho, se obrnila in s hitrimi koraki odhitela nazaj v zgornje mesto.

Še nekaj je bilo novega. Ljudje so postali nevoščljivi, zaradi krompirja, katerega je dobil sosed z deže, zaradi nove obleke, novega plašča, ki si ga je prislužil sosed na ta ali oni način.

Nekega dne se je Mihael le vrnil iz zapora. Ljudje so sedeli pred hišami, in ko so ga zagledali, so vstajali, mu šli nasproti do srede ulice in mu podajali roke. Vsak ga je vprašal: »No, kako?«

On pa je odgovarjal: »Dobro, kar dobro,« in se narahlo smejal.

Šel je naprej do gostilne »Pri dveh babah«, kjer ga je čakal pred vrati Debeli Franc. Ta ga je objel in vprašal: »No, kako kaj?«

Mihael je odgovoril: »Dobro, kar dobro.«

»Zdaj boš spet tukaj, kaj ne?«

»Seveda,« je rekel Mihael in se začudil, da ga je Franc nekaj takega vprašal. »Zakaj?«

»Kar tako sem vprašal. Ne vem, kakšne načrte imaš.«

»Nobenih načrtov nimam. Tukaj bom spet.«

»Bilo je hudo, nobenega dobrega harmonikarja nisem mogel dobiti. Igral je tisti tvoj učenec z učiteljišča.«

»A, on?«

»Da.«

»Je bilo zame kaj pošte?«

»Nič pošte,« je rekel Franc.

»Ključ še imaš od moje sobe.«

»Imam. Vse so prebrskali takrat, ko so te odpeljali.«

»Kar brskajo naj.«

»Da si jo moral prav ti tako skupiti.«

»Kaj hočeš. Je že mimo.«

»Boš dva deci?«

»Seveda bom. Harmoniko še imaš?«

»Zgoraj v sobi, na omari. Takoj grem ponjo. Prej boš še malo prigriznil.«

Prinesel mu je kranjsko klobaso, kruh in dva deci ljutomerčana. Šel je po stopnicah v prvo nadstropje in se vrnil s harmoniko.

»Kaj Sepp še igra?«

»Še. Naredil si je nov boben. Zdaj igra tudi saksofon.«

»A, to je dobro,« je rekel Mihael, popil kozarec do dna in vzel v roke harmoniko.

Po dolgem času se je nad reko in starim mestom oglasila Mihaelova harmonika. Vsi so prisluhnili; Goldmajer v trgovini, Milka ob oknu, policaj Drganc, branjevka Pleteršnikova in Tončka, ki si je nardečila ustnice ter odšla z drobnimi koraki proti gostilni.

Tisti večer je bila gostilna polna ljudi. Bil je tam ves nogometni klub, vsa dekleta iz tekstilne tovarne in upokojenec Sancin. Ta je postal velik Mihaelov prijatelj.

Nekega dne se je staro mesto vznemirilo. Iz treh hiš zgoraj ob glavnem trgu so se morali ljudje izseliti. To ni bilo tako hudo, ker je bilo v starem mestu dosti praznih lukenj. Vznemirjalo je ljudi nekaj drugega. Izvedeli so namreč, da bodo na mestu, kjer so zdaj stale hiše, zgradili veliko moderno zgradbo.

Upokojenec Sancin je rekel v stari gostilni: »Zgornje mesto je začelo žreti staro mesto. To je samo začetek. Zdaj bodo šle k vragu tri hiše, drugo leto spet tri in tako naprej, dokler nam ne bodo požrli vseh teh starih zidov in nas potisnili v reko. Zgornje mesto bo pripolzelo prav do naše reke in se zažrlo vanjo. Kdo ve, kam se bomo dali mi. Ukradli nam bodo reko, ukradli naše bajte, te ozke ulice, splave in akacije ob reki.«

Drugi dan so poslali k županu odposlanstvo starega mesta, toda nič se ni dalo storiti. Čez štirinajst dni so začeli podirati hiše.

Ljudje bi gotovo bolj negodovali, če bi takrat tovarne spet ne zaposile delavcev. Tako pa so bili zadovoljni, da so dobili spet delo. Zdaj so spet pili vino in jedli enkrat na teden meso.

Tudi sovraštvo do zgornjega mesta je hlapelo in k »Dvema babama« so spet začeli prihajati parčki iz zgornjega mesta.

Nekega dne so pripeljali vojaki na travnik pred gostilno čolne. To so bili dolgi čolni, na katere so kasneje v vodi pritrdili motorje. Dan za dnem so vozili čolni po reki. Ropotanje motorjev je odmevalo med zidovi starega mesta, se odbijalo od nasprotnega strmega brega reke in utonile više nad reko, ob otoku. Vozili so po navadi skozi železni most do drugega, železniškega mostu ter se počasi vračali ob bregu proti toku. Motorji so brneli močneje, vozili so do pomola za splave, kjer so spet zavili na sredino reke.

Oficirji so posedali na vrtu »Pri dveh babah« in pili slivovko.

Zvečer je ostala pri čolnih le straža. Zjutraj pa so vojaki spet prikorakali z zateglo pesmijo. Ljudje so jih zagledali že na železnem mostu in paglavci so tekli k čolnom, čeprav so vedeli, da bodo še dolgo čakali, ker so vojaki morali prekorakati vse zgornje mesto.

To je trajalo, dokler se niso vaje končale. Po dveh tednih so naložili čolne na vozove in jih odpeljali proti zgornjemu mestu. Kasneje je prihajal v staro mesto le podporočnik Miladinovič, ki se je spoznal s trgovsko pomočnico Štefko, in skušal govoriti slovensko, kar je bila pri oficirjih velika redkost.

Pet mesecev po porodu je Milkin fantek umrl. Milka je ležala bolna v postelji. Po otroka je prišel uslužbenec pogrebnega zavoda s kolesom. Krsta je bila majhna, lahka, uslužbenec jo je vzel pod pazduho, sedel na kolo in se odpeljal proti pokopališču. Pogreb je bil popoldan. Tam so bili Milkin starši, nekaj sosedov in Mihael. Nihče ni vedel, zakaj je Mihael prišel na otrokov pogreb. Bil je prvi tam. Stal je ob krsti in gledal ves zaverovan otroka, ne da bi se zmenil za ljudi. Vsem je bilo zaradi Mihaela nekoliko nerodno, nihče si ni upal začeti z njim pogovora. Pozdravili so ga ter ga pustili samega ob strani. Vse skupaj je bilo hitro končano in nihče ni jokal. Tu in tam je kdo rekel: »Hvala bogu, da je revček umrl, na svetu bi ne imel nič dobrega.« Po pogrebu so šli v staro gostilno.

Nekaj dni po tem se je ustavil pred Milkinim stanovanjem avtomobil trgovca, kjer je bila Milka v službi. Le redko kdaj je zašel v staro mesto avtomobil, zato so ljudje stali na vratih in buljili v svetlikajoče se dele avtomobila. Paglavci so se gnetli okoli voza, ga otipavali in puščali na njem sledove svojih prstov. Mihael je bil takrat v gostilni »Pri dveh babah«. Od tam se je lepo videlo Milkino stanovanje in avtomobil pred hišo.

Mihael je počasi vstal, šel k vratom in se zazrl proti avtomobilu. Zunaj je bilo sonce, hiše so se belile v njem in avtomobil je bil kot bleščeče črna škatla s pisanim obročem otrok. Mihael je stal naslonjen na vrata in gledal z na pol priprtimi očmi, ker ga je sonce slepilo.

Izza točilne mize je prišel počasi Debeli Franc. V roki je držal kozarec in ga počasi brisal. Pogledal je Mihaela: »To je on?«

»Da, to.«

»Da.«

»Da.«

Mihael se je počasi zravnal, skomignil z rameni in stopil s počasnimi koraki v luč. Šel je naravnost proti avtomobilu, čez travnik pred gostilno, naprej ob reki in zavil na cesto, ki se je vzpenjala proti hiši.

Šel je počasi do avtomobila, se naslonil na zid hiše in opazoval otroke in slišal, kako je rekel Mirč Heiniju: »Prevozil je trideset tisoč.«

Prišel je upokojenec Sancin in rekel: »Lep voz.«

»Da, res lep.«

»Veš, jaz sem zmeraj sanjal o motorju. Prišel sem samo do kolesa. Saj veš, da sem tekmoval na dirkah.«

»Vem, nekaj si mi pravil.«

»Tak voziček, kaj, to je čisto nekaj drugega.«

»Da, tak voziček,« je ponovil Mihael in gledal črno mačko, obešeno na zadnjem oknu avtomobila.

V hiši so se zaprla vrata. Slišali so se glasovi in koraki po škripajočih stopnicah. Otroci so se umaknili v senco na nasprotno stran ulice.

Ko je prišel trgovec iz hiše, je za trenutek obstal, oslepljen od luči. Pomel si je oči in stopil k vozu.

Takrat je pristopil k njemu Mihael. Rekel je: »Dober dan,« ter se naslonil na voz.

Trgovec si je spet pomel oči in vprašal: »Kaj želite? Dober dan!«

»Saj me poznate?«

»Ne vem, morda, veste, luč, da, res. Mislim, da igrate harmoniko. Nekje sem vas videl igrati harmoniko.«

»Pravilno. Še od nekod bi me morali poznati.«

»Ne vem, res ne vem.«

»Včasih sem večkrat stal pred vašo trgovino.«

»Oh, pred mojo trgovino stoji toliko ljudi,« — skušal se je nasmehiniti. »Res mi je žal.«

»Čakal sem Milko. Gotovo vam je pravila o meni.«

»Ah, res, Milka. Nerodna zadeva, da, res mi je žal.«

»Kaj vam je žal?«

»Da je moralo tako priti. Sicer pa, kaj lahko storim za vas.«

»Nič, čisto nič.«

»Pridite k meni. Pridite k meni zvečer, pa se bova pogovorila kot moža. Ne tukaj na cesti. Ljudje gledajo, saj veste. V mestu me poznajo. Imel bi neprilike.«

»Da, poznajo, poznajo, poznajo...« Mihael je ponavljal zmeraj tiše in nenadoma udaril trgovca v brado, da je padel. Pobral se je in zavpil: »Ste neumni?«

Mihael ga je udaril še enkrat, še dvakrat. Tretjič je trgovec spet klecnil na tla. Mihael je čakal, da je vstal, in venomer sikal skozi zobe: »Svinja, svinja, svinja...«

Ko je trgovec spet stal na nogah, ga je spet udaril, udaril ga je še enkrat in trgovec se je umikal po ulici proti reki, se skušal braniti, klecal, vstajal in ponavljal: »Ne bodite neumni.«

Ljudje so stali pred vrati, gledali skozi okna, otroci so ju spremljali ob zidovih hiš, dokler nista prišla do križišča, kjer so bila ob reki skladišča.

Tam ga je udaril Mihael še dvakrat, trgovec je klecnil, skušal vstati, pa se je takoj zgrudil sredi križišča v prah. Ležal je kot majhen nebogljen otrok z rokami na prsih, s krvavim nosom, s prašnimi, skuštranimi lasmi.

Mihael je pogledal bežno čez reko in odšel s počasnimi koraki in z na pol stisnjenimi pestmi proti gostilni »Pri dveh babah«, kjer ga je na vratih čakal Debeli Franc.

Ljudje so še vedno stali ob hišah in nihče ni pristopil k trgovcu. Le Goldmajer se je nečesa spomnil, stekel je v trgovino in telefoniral na rešilno postajo.

Kasneje so ljudje zavlekli trgovca v staro gostilno. Čez pol ure je pridrvel rešilni avto in ga odpeljal v bolnico.

Trgovčev avto je stal pred Milkinim stanovanjem do večera. Zvečer je prišel trgovčev delovodja in ga odpeljal nazaj v zgornje mesto.

Drugi dan sta prišla po Mihaela dva policaja. Iz zapora se je vrnil šele čez teden dni. Spet je igral »Pri dveh babah«, in če ga je kdo vprašal: »Kako je bilo?«, je rekel: »Dobro, kar dobro.« Oni drugi pa je pristavil: »Prav lepo si ga uredil, res lepo.«

Ljudje iz starega mesta so se vznemirili, ko je začela v tekstilni tovarni stavka. Dosti delavcev in delavk tekstilnih tovarn je stanovalo v starem mestu, kjer so bila stanovanja poceni. Zdaj so ljudje spet posedali pred hišami, se greli na soncu, pili jabolčnik in hodili po podporo. Na vhodih v staro mesto so stale stavkovne straže. Nekega jutra so pretepli stavkokaza Dulkota, da so ga morali odpeljati z rešilnim avtomobilom v bolnico. V tistih dneh so spet aretirali upokojenca Sancina.

Mihael je takrat zahajal k Milki. Zdaj ni več ležala. Posedala je ob oknu in se grela na soncu.

Ko je drevje ob reki ovenelo, so ju ljudje prvič videli, kako sta šla počasi ob reki proti skladiščem lesa. Takrat so oddrseli po reki zadnji splavi.

Kmalu nato se je Mihael preselil s harmoniko v novo odprti bar v zgornjem mestu. Tam je igral v orkestru.

Ko je šel, ga je vprašal Debeli Franc: »Saj boš še prišel kaj k meni.«

»Seveda bom. Ne smeš mi zameriti.«

»Prav nič ti ne zamerim. Tam boš več zaslužil, čisto drugače je tam.«

»Prišel bom včasih ob nedeljah popoldan. Tudi zvečer lahko potegnem kakšno uro. V baru začnem šele ob desetih.«

»Na to sem tudi mislil.«

»Seveda.«

»Pa podnevi pridi kaj k meni.«

»Bom, prišel bom.«

Debeli Franc ni mogel dobiti nobenega harmonikarja. Zato je kupil staro glasbeno omaro, v katero so metali po dva dinarja. Večer za večerom je hreščala skozi noč, pozvanjala s svojimi zvončki, tolkla z bobenčki in škripala z zarjavelimi vzmetmi. Debeli Franc je hodil od točilne mize do skrinje in jo zmeraj znova navijal s težko železno ročico, ki jo je imel spravljeno na omari za točilno mizo.

Ljudje so bili sprva nad glasbeno omaro navdušeni, kasneje pa so se je naveličali, jo puščali pri miru in raje sami kaj zapeli. To je izkoristil Debeli Franc in ustanovil pevsko društvo starega mesta. Zbor je imel vajo dvakrat na teden v posebni sobi. Pevovodja je bil učitelj Draško, ki se je nedavno priselil v staro mesto.

Čez mesec dni je zbor prvič nastopil z narodnimi pesmimi. Nastop je začel v nedeljo ob treh popoldan in po nastopu je bil ples. Takrat so po dolgem času spet igrali Sepp, Mihael in Šegula. Tam je bila po dolgem času tudi Milka. Sedela je ob Mihaelu kot nekoč, le da je bila zdaj bolj bleda in ne tako vesela kot takrat. Ko se je zmračilo, je odšla domov. Miha je šel ob devetih v bar in naprej sta igrala le Sepp in Šegula, dokler ni prišel pomočnik, ki je igral »Kukavičko« in »Moj očka ima...« Zadnji mesec se je naučil tudi »Rad bi imel tvoj foto«.

Pred božičem sta se Mihael in Milka poročila ter se preselila v novo stanovanje v zgornjem mestu. Goldmajer se je preselil v novo vilo ob parku in iz starega mesta sta odšla tudi mizar Danev in nadelavec Markon.

V prazna stanovanja so prihajali novi delavci s podeželja.

Pozimi pred božičem je zgorela stara gostilna. Pri požaru je izgubila življenje tudi stara gostilničarka. Temu so se vsi čudili. Toda nekateri so pravili, da je zažgala bajto sama in potem naredila samomor.

Dan po požaru je prišel iz deželnega mesta njen nečak. Ljudje so ga takrat prvič videli. Bil je visok, suh fant z debelimi, črnimi očali. Upokojenec Sancin mu je pripovedoval, kako je bilo, fant pa je nemirno begal z očmi okoli, ne da bi poslušal. Ko ga je Sancin vprašal: »Kaj boste pa sedaj?«, je oni odgovoril: »Ne vem, nimam pojma.«

»Lahko bi stvar dali meni, seveda bi zahteval majhno nagrado.«

Nečakov obraz se je zjasnil: »Res, prav imate. Uredite, da bo vse v redu. Saj veste, jaz moram študirati in nimam časa. Lahko bi dal vse skupaj advokatu, toda zakaj bi ne zaslužili vi.«

»Da, seveda,« je rekel Sancin in bil ponosen, ker bo moral v naslednjih dneh urediti tako važno zadevo.

Fant se je vrnil v deželno mesto. Sancin pa si je kupil novo aktovko in potem z njo tekal iz starega v zgornje mesto in nazaj. To je trajalo ves mesec. Ljudje so se zelo začudili, ko so ga našli nekega večera pijanega »Pri dveh babah«.

»Kaj pa je?« so ga vprašali.

On pa je samo sikal predse: »Bitanga, svinja, prasec, osel!« ter pil naprej.

Šele drugi dan so zvedeli iz časopisa, da je gostilno zažgal nečak sam, samo da bi prišel do visoke zavarovalnine.

Že pozimi so ljudje v starem mestu govorili, da bo vojna. Toda tega ni nihče zatrdno verjel.

Nekaj jih je bilo res poklicanih k vojakom in v baru so zaprli rusko plesalko, češ da je vohunila za tujo državo.

Vojne so se zavedeli šele tedaj, ko je prišla v staro mesto vojska in nagnala ljudi iz hiš ob mostu. Ljudje so se upirali, se zaklepali v stanovanja in vpili, da je to svinjarija in da jih nimajo nobene pravice naganjati iz stanovanj. Zelo slabo so razumeli srbski in niso vedeli pravzaprav, za kaj gre. Takrat je prišel na križišče upokojenec Sancin v spremstvu visokega poročnika. Začel je tuliti ljudem, naj ne bodo neumni in naj se umaknejo za gostilno »Pri dveh babah«, ker bo vojska spustila most v zrak.

Nato so ljudje začeli odpirati stanovanja in hiteti s kovčki in culami proti gostilni. Zbrali so se na nogometnem igrišču za gostilno, sedli na kovčke in cule in se zazrli proti mostu.

Upokojenec Sancin jim je zaklical: »Ne glejte proti mostu, lahko oslepite od bleska!«

Zdaj so ljudje obrnili mostu hrbet in čakali. Bilo jim je neprijetno, ker se jim je zdelo, kot da nekdo nad njihovimi glavami drži sekiro, ki bo vsak čas padla. Toda kmalu so se temu privadili.

Bilo je tiho, dokler ni začela vpiti žena nosača Miklavža, da ji manjka otrok. Nihče si ni upal oditi v zapuščeni del mesta ob mostu. Žena je jokala in Sancin je rekel policaju Drgancu: »To je vaša zadeva, vi morate to urediti.«

Res je šel policaj Drganc k mostu in privlekel na travnik Miklavževega sina.

Ob petih so vrgli most v zrak. Tudi železniškega.

Policaj Drganc je rekel: »Zdaj greste lahko spet domov, zdaj je končano.«

Ljudje so odšli in našli doma razbite strehe in razbita okna.

Kasneje so zgradili Nemci lesen most prav tam, kjer je stal prej, ko še ni bilo železnega mostu.

Staro mesto je spet oživel. Postalo je vez med zgornjim mestom in delom mesta na nasprotni strani reke. Ulice so postale nenadoma pretesne in gostilna »Pri dveh babah« je bila od jutra do večera polna vojakov.

Staro mesto je spet zaživel življenje, kot ga je živel nekoč prej, ko še ni bilo železnega mostu. Celo štiri nove trgovine so odprli. Zdelo se je, kot da hoče nadoknaditi ves izgubljeni čas, ko je ležalo pozabljeno med reko in zgornjim mestom. Nikoli ni bilo miru, podnevi in ponoči so po mestu brneli avtomobili, vpili vojaški policaji in kleli vojaki.

To je trajalo, dokler niso popravili železnega mostu. Takrat so porušili leseni most in življenje v starem mestu je usahnilo. Ljudje so se zdaj počutili še bolj osamljene kot prej, govorili so tiše, ker se jim je zdelo, da je vse tako tiho, pretiho, kot v cerkvi. Zdaj je zašel v staro mesto redkokdaj kak avto. Po navadi so bili to kamioni. Največkrat ponoči. Sprva se ljudje niso za to brigali, toda zjutraj so zmeraj pogrešali kakšnega someščana.

Prvega so ponoči odpeljali upokojenca Sancina. Drugi je izginil strojnik Mikuš, tretji nosač Martinčič.

Goldmajerju so pred trgovino nabili na vrata rumeno židovsko zvezdo, on pa se je vlekel po ulicah z rumenim trakom na rokavu. Branjevka Pletersnikova je govorila le nemški in Fritz Rossmann ni več prihajal h Goldmajerjevi Gizeli.

Ljudje iz starega mesta so se nenadoma začeli bati. To je bil čisto drugačen strah od tistega pred pendreki in žandarji. Ta je bil nov, neznan, tišji, resnejši, zažrl se jim je v kosti, da niso mogli ponoči spati. Če so zaslišali ropot kamiona, so vstajali in capljali z bosimi nogami do oken, zrli na ulico in se tresli od strahu, čeprav so dobro vedeli, da niso naredili ničesar prepovedanega. Toda zdelo se jim je, da tudi drugi ljudje, katere so odpeljali, niso ničesar naredili, da so bili taki kot oni. Nikoli niso prav vedeli, zakaj so odpeljali tega, zakaj onega. Prav to je bilo slabo. Niso vedeli točno, kaj smejo in česa ne. Morali bi nalepiti lepake, kjer bi pisalo: Dovoljeno: Čiščenje zob, umivanje rok, hoja po desni, pozdravljanje z dvignjeno roko... Prepovedano: Pisanje po stenah, skakanje po eni nogi, gledanje zvezd...

Nobenih podobnih lepakov ni bilo, zato so ljudje skušali uganiti sami, kaj smejo in česa ne. Sčasoma so postali oprezní in skušali živeti tiho zase, ne da bi se izpostavljali pogledom drugih ljudi. Vsak je pazil, da ni govoril glasneje od drugega, da ni nosil kričee kravate, belih čevljev ali česa podobnega, ker bi si jih morda prav zaradi tega kdo zapomnil in bi neke noči prišli tudi oni na vrsto. Skušali so se čimmanj razlikovati drug od drugega, ker so se v množici enakih ali vsaj podobnih počutili varne.

Goldmajerja so odpeljali neke zimske noči in trgovina je ostala zaprta. Zaprli so tudi gostilno »Pri dveh babah« in zaman iskali po starem mestu Debelega Franca. Goldmajerjevo trgovino je prevzel čez teden dni Fritz Rossmann.

Če je gredo podnevi sonce, če so cvetele akacije, so za trenutek pozabili na čas, v katerem živijo, in se zasanjali v preteklost. Posedali so ob bregu reke, zrlí v valove in sanjarili.

Prav takšnega popoldneva je s pomola za splave padel v reko otrok. Skušal se je dokopati do brega, toda tok ga je nosil zmeraj bolj na sredo reke.

Ljudje so stali na obali, kričali in kazali z rokami na otrokovo glavo. Nihče ni skočil v reko, čeprav so bili med njimi zelo dobri plavalci, ki so pred vojno preplavali reko tudi po dvakrat brez oddiha. Stali so, kričali in čakali, da bo skočil nekdo drug, da bodo lahko ostali na bregu, da ne bodo mokri, da bodo ostali taki kot ostala množica. Vsi so tako mislili, vsak razen petnajstletnega dečka, ki je bil tako lahkomišeln in je skočil v vodo za otrokom.

Takrat so si vsi oddahnili, povesili roke in utihnilí. In nenadoma so se zbalí, da so preglasno kričali.

Deček je priplaval do otroka ter se skobacal iz reke daleč doli pri železniškem mostu.

Ljudje so se tiho porazgubili po hišah in vsak se je v sebi opravičeval: »Saj nisem sam kriv. Kriv je čas. Potem ko bodo vozili spet splavi, ko bo igrala »Pri dveh babah« harmonika, potem bo tako kot nekoč in tudi mi bomo drugačni.«

Odšli so v svoje obokane kuhinje z železnimi štedilniki in v sobe s prašnimi omarami. Tam so poslušali zvoke fanfar z glavnega trga in zmeraj isto šumenje reke.